

Foto's: Hans van den Bos

Buitenlui: een aanzienlijke groep potentiële landschapsbeheerders

Ontboering van het buitengebied

— Rob le Rutte, Gerrit Jan van Herwaarden en Willem Boers

Elk jaar melden het LEI en het CBS een daling van het aantal agrarische bedrijven in Nederland. Die daling roept regelmatig de discussie op wie het cultuurlandschap in de toekomst zal beheren. Mogelijk kunnen nieuwe bewoners en gebruikers van het buitengebied zorgen voor enig herstel en vernieuwend beheer van het landschap. Ruim tachtig procent van de vrijkomende agrarische bebouwing verandert immers van boerderij naar woonhuis. In de praktijk betekent de functieverandering ook een verandering van het uiterlijk van de boerderij als gebouw, van erf en het landschap. De twaalf provinciale organisaties Landschapsbeheer willen deze nieuwe buitenlui voorzien van advies, informatie en cursussen. Om dit aanbod beter af te stemmen op de doelgroep buitenlui, is het nodig om meer van deze relatief onbekende doelgroep te weten. Hiertoe is met financiële steun van het ministerie van LNV het project 'Buitenlui, natuurlijke partners in landschapsbeheer' uitgevoerd. Het advies Meerwerk van de Vrom-raad uit 2004, stelt onder

andere dat de overheden een verantwoordelijkheid hebben voor behoud van basiskwaliteit van het buitengebied. Landschapsonwikkelingsplannen, bestemmingsplan buitengebied en ruimtelijk toetsingskader zijn mogelijke instrumenten. Maar de Vrom-raad pleit ook voor een kleinschalige, lichte begeleidingsstrategie en noemt daarbij voorlichting, praktische bijstand en 'vliegende brigades' interessante vormen van deze begeleiding. Kortom, beginnen bij de individuele bewoners en grondeigenaren in het buitengebied. Stoppende agrarische bedrijven verkopen of verhuren vaak hun grond aan bedrijven die willen schaal vergroten. Resteren de oorspronkelijke boerderijen, gebouwen en erf en soms een huiskavel. Een groot deel van de buitenlui woont derhalve in een voormalige boerderij. Van Paridon en de Groot hebben berekend dat in het hoevelandschap van Zuid Twente de helft van de boerderijen door burgers en de andere helft door boeren wordt bewoond. Het burgererf wordt dus steeds belangrijker in het

buitengebied en dit zal de komende jaren versneld toenemen. De 1:1-verhouding in Zuid Twente verschilt per gebied en is onder andere afhankelijk van de lokale snelheid van ontboering. En die ontboering is weer gekoppeld aan stedelijke druk, landschapstype en oorspronkelijke gemiddelde bedrijfsgrootte.

Buitenlui, de niet-agrarische bewoners in het buitengebied, hebben individuele opvattingen over het inrichten van hun erf. Onder hen zijn paardenliefhebbers met paardenbakken, tredmolens, buitenverlichting en opvallende afrastering. Maar een groeiend aantal buitenlui gaat op zorgvuldige wijze om met renovatie en beheer van boerderij en erf, mede onder invloed van leefstijlmedia als Landleven en een flinke stapel thematische boeken op dit gebied. Het jaar van de boerderij in 2003 heeft daar zeker ook aan bijgedragen. Een recente actie van Landschapbeheer Nederland als 'Kijk mijn erf' is bedoeld om buitenlui te inspireren tot een (regionaal) verantwoord en aantrekkelijke erfinrichting en huiskavelgebruik in het buitengebied. Buitenlui blijken geneigd te zijn om de kwaliteit van hun eigen leefomgeving te vergroten. Ook blijkt dat zij daar graag advies en ondersteuning bij hebben.

Hoeveel buitenlui zijn er eigenlijk?

De twaalf provinciale organisaties Landschapsbeheer bieden buitenlui ondersteuning aan bij het beheer van hun erven en huiskavel. Om dit aanbod aan advies beter af te stemmen op de doelgroep zijn gegevens nodig: Waar zijn de buitenlui precies te vinden? Om hoeveel grond gaat het? Zijn er verschillen tussen provincies qua aantallen en oppervlakten grond? Hoe is de ruimtelijke verdeling over een gebied, versnipperd, aaneengeschakeld of geclusterd? Tot op heden ontbreken daarover de gegevens. Er zijn wel grove schattingen die variëren van 100.000 tot 350.000 hectares in eigendom bij deze groep bewoners in het buitengebied. Er is echter meer informatie nodig om gericht werk te maken van een passende benadering en ondersteuning van deze doelgroep. Antwoorden op deze vragen zijn te vinden via gegevens van eigendomsregistratie van grond, beschikbaar bij het Kadaster.

Voor de analyse is het belangrijk om de groep af te bakenen. Buitenlui hebben wij gedefinieerd als particuliere grondeigenaren buiten de bebouwde kom met tussen de 0,5 en 5 hectare grond. Uitgesloten zijn grondeigendommen van overheden, natuurterreinbeheerders, agrarische en overige bedrijven en andere eigendomsvormen. De grens van een halve hectare

is gekozen omdat het de ondergrens is om in aanmerking te komen voor de Subsidieregeling Agrarisch Natuurbeheer. Dit maakt het onderscheid tussen tuin, erf en huiskavel. Vijf hectare is de ondergrens aan oppervlakte bos en natuur voor het stichten van een nieuw landgoed.

Per provincie is het totale grondgebied berekend, evenals de oppervlakte van de bebouwde kommen. Hierdoor is de totale oppervlakte van het buitengebied te berekenen. Vervolgens zijn de 'buitenlui' volgens bovenstaande geselecteerd. Voor geheel Nederland is vanuit de kadastrale informatie een selectie gemaakt van alle private grondeigenaren die tussen de 0,5 en 5 hectare grond bezitten. De natuurlijke personen die op hetzelfde adres wonen zijn als één grondeigenaar samengevoegd. Tabel 1 (pagina 11) geeft een overzicht per provincie van enkele kengetallen (gebaseerd op kadastragegevens per januari 2005 en CBS gegevens januari 2005).

Voor heel Nederland zijn 170 duizend buitenlui geïdentificeerd. Buitenlui komen absoluut gezien het meest voor in Brabant, Gelderland, Overijssel en Limburg. Relatief kennen Drenthe, Gelderland, Friesland en Overijssel de meeste buitenlui. Het totale bezit van de buitenlui is ruim 282 duizend hectares. Dit is 9% van het totale areaal buitengebied. In Limburg bezitten buitenlui ruim 14 % van het buitengebied en in Flevoland maar 1%. Gemiddeld hebben ze 1,66 hectare in eigendom. In Zeeland hebben de buitenlui gemiddeld wat grotere terreinen terwijl in Flevoland gemiddeld wat kleiner.

Als voorbeeld voor de buitenlui ontwikkeling dient het dorp Peize, gelegen in de gemeente Noordenveld in Drenthe. Een vergelijking tussen de situatie van 2002 en 2005 levert het volgende op. In Peize gaat het in 2005 om 288 'buitenlui'kavels met in totaal 404 hectares. Hiervan is 14 hectaren niet in bezit van mensen die in (het buitengebied van) Peize wonen. De buitenlui kavels zijn op te splitsen in huiskavels (met bebouwing) en veldkavels.

kavelsoort	aantal	oppervlakte
Huiskavel	186	244
Veldkavel	102	160

De huiskavels van de buitenlui liggen voor een belangrijk deel geclusterd, aansluitend aan de bebouwde kom en de doorgaande wegen. Het aantal huiskavels heeft zo'n dichtheid bereikt dat er aaneen gesloten reeksen van huiskavels van buitenlui zijn ontstaan (figuur 2 of 3 van Peize). De toename van het aantal kavels en het oppervlakte, in bezit van 'buitenlui', is in drie jaar respectievelijk 23% en 14%. Het aantal buitenlui is toegenomen met 22%. Hoe meer buitenlui er komen, hoe logischer het wordt om niet alleen individuele ondersteuning te geven maar juist meer aandacht te schenken aan gebiedsgerichte acties.

Stimulering van herstel en vernieuwing

Zijn buitenlui te bewegen om een kwalitatieve bijdrage te leveren aan herstel en vernieuwing en beheer van het landschap? De provinciale organisaties landschapsbeheer staan open om iedere buitenwoner die daar om vraagt, te ondersteunen. Tot op heden hebben de organisaties dan ook veel van dit soort individuele inspanningen ondersteund. In detail gaat het om de kwaliteitsverbeterende bijdragen die geleverd kunnen worden door behoud en herstel van historische gebouwen, de streekeigen beplanting en andere landschapselementen op en rond de locatie. Bepalend voor het zichtbare succes is de positie van de locatie in het geheel van het landschap.

Naast deze individuele ondersteuning, hebben de provinciale organisaties in een aantal gevallen gewerkt met collectieve gebiedsgerichte acties door samenbundeling in dorps- of buurtschapinitiatieven zoals 'dorpen in het groen'. Dat levert waardevolle bijdragen op met extra aandacht voor verbinding, uniformiteit en samenhang. Landschapskwaliteit heeft immers baat bij het aanbrengen van meer samenhang tussen deze solitaire locaties. Met name natuurlijke kwaliteit en belevingskwaliteit kunnen toenemen als er meer verbinding tot stand komt. Gezien de groeiende dominantie van het burgererf en de ruimtelijke verspreiding ervan, kan een gebiedsgerichte aanpak voor benadering van buitenlui goede kansen bieden. Tegelijkertijd hebben de landschapsbeheer organisaties de ervaring dat een gebiedsgerichte werkwijze

provincie	totale buitengebied (zonder bebouwde kom) afgerond op 10 ha.	Totaal aantal inwoners	Aantal buitenlui (grondeigenaar)	Aantal hectares in bezit van buitenlui	gemiddelde oppervlakte in ha	% buitenlui (grondeigenaar) op totaal aantal inwoners
Groningen	221.590	575.072	7.293	11.239	1,54	1,27
Friesland	312.910	642.977	10.777	18.185	1,69	1,68
Drenthe	275.620	483.369	12.111	19.771	1,63	2,51
Overijssel	315.120	1.109.432	18.145	31.554	1,74	1,64
Gelderland	466.640	1.972.010	34.408	56.739	1,65	1,75
Utrecht	117.510	1.171.291	5.986	9.927	1,66	0,51
Flevoland	139.230	365.859	1.150	1.505	1,31	0,31
N-Holland	234.560	2.599.103	9.161	15.846	1,73	0,35
Z-Holland	242.560	3.458.381	13.424	23.520	1,75	0,39
Zeeland	168.880	379.978	5.122	9.717	1,90	1,35
N-Brabant	439.790	2.411.359	35.324	56.625	1,60	1,47
Limburg	189.720	1.136.695	17.170	27.687	1,61	1,51
Nederland	3.124.130	16.305.526	170.069	282.315	1,66	1,04

ook veel effectiever is. Door onderlinge sociale beïnvloeding en het benutten van het gemeenschapsgevoel bij de bewoners, ontstaat er een groter draagvlak en deelnamebereidheid voor inrichtings- en beheermaatregelen.

Het landschapsontwikkelingsplan en het bestemmingsplan buitengebied van gemeenten kan de basis zijn voor een dergelijke gebiedsgerichte benadering. Met die documenten kan naar voren komen welke gebieden een landschappelijke kwaliteitsimpuls behoeven. Provincies en rijksoverheid kunnen in de toekomst met inzet van budget uit van het Investeringsbudget Landelijk Gebied die initiatieven steunen. Dat geldt in de eerste plaats voor de twintig gebieden die de rijksoverheid heeft aangewezen als nationaal landschap. De aanwijzing is mede gebaseerd op de unieke, internationale betekenis van verschillende landschapstypen. De buitenlui die in een van deze twintig gebieden wonen, kunnen naast de andere grondeigenaren een samenwerkingspartner zijn om de basiskwaliteit van het nationale landschap te realiseren. Het kan dan bijvoorbeeld gaan om het behoud en herstel van historische gebouwen, beplanting en historische infrastructuur.

In de tweede plaats komen ook buiten deze twintig nationale landschappen waardevolle landschappen voor. Dit zijn volgens de laatste Natuurbalans vooral het noordelijk deel van Groningen, grote delen van Friesland, Zuidwest-Drenthe, Noord- en West-Overijssel, bijna geheel Flevoland, Oost-Gelderland, de Kop van Noord Holland en delen van Zeeland.

Ook buitenlui in die gebieden kunnen gericht worden benaderd voor een bijdrage aan behoud van de basiskwaliteit van het betreffende landschap.

Uitdaging

De provinciale organisaties landschapsbeheer staan voor de uitdaging om de praktische ondersteuning die zij bieden meer gericht in dienst te stellen van het behoud en herstel van de basiskwaliteit van het landschap. De vorming en uitvoering van landschapsontwikkelingsplannen en bestemmingsplan Buitengebied bij gemeenten, kan worden gevoed met een beter inzicht in de kwantitatieve en kwalitatieve bijdrage die buitenlui kunnen en vaak ook willen leveren. Het gaat immers om verbetering van hun eigen leefomgeving. De begeleidingsstrategie kan worden aangescherpt en zich meer dan voorheen richten op een collectief op te pakken landschappelijke kwaliteitsverbetering in een gebied. Provinciale organisaties die daar al meer ervaring mee hebben, kunnen hun kennis delen met de andere organisaties. De positie van de buitenlui in de afzonderlijke gemeenten staat tot hun beschikking. Kadastrale gegevens zijn bij uitstek geschikt om deze positie en de mogelijkheden ervan inzichtelijk te maken.

Rob le Rutte, Mens & Landschap
Gerrit Jan van Herwaarden, Landschapsbeheer Nederland
Willem Boers, Kadaster Landinrichting

